

REDAREA ÎN TRADUCERE A VALORII ELEMENTELOR DE DEIXIS SOCIAL

THE VALUE OF SOCIAL DEIXIS MARKERS IN TRANSLATION.

Claudia PISOSCHI

Universitatea din Craiova

Facultatea de Litere

Abstract:

The paper aims at analysing the pragmatic values of personal pronouns in a literary text, from the perspective of politeness strategies. Together with all referential expressions and combined with means of expressing modality, personal pronouns bring their contribution to marking positive or negative face strategies. As any linguistic structure, personal pronouns can acquire various pragmatic connotations, depending both on social conventions and register used and on the historical and cultural background.

Cuvinte cheie: *relational deixis, deictic center, politeness strategy, positive/negative face*

Key words: *deixis relațional, centru deictic, strategie de politețe, față pozitivă/negativă.*

Scopul analizei de față este discutarea modului cum funcționează strategiile de politețe enunțate de Levinson și Brown [1] în cadrul unui text dialogic aparținând romanului “Mândrie și prejudecată” de Jane Austen, roman englezesc binecunoscut și reprezentativ, pentru nu numai pentru literatura începutului de secol XIX, ci și pentru evoluția ulterioară a romanului. Ne-am concentrat asupra perspectivei oferite de deixisul relațional, metodă capabilă să explice modul în care fiecare interlocutor (dar și naratorul, mai mult sau mai puțin perceptibil), având rol de centru deictic, privește ceilalți participanți. ‘Ancorarea’ socială a personajelor are un caracter relativ [2], iar elementele lingvistice, cum ar fi numele și formulele de adresare, mijloacele de focalizare, expresiile care codifică punctul de vedere sunt marcatori ai acestei ‘ancorări’ sociale.

Ne-am oprit la un fragment din capitolul al III-lea, care cuprinde o discuție revelatoare pentru conturarea identității personajelor și a raporturilor dintre ele. Textul original l-am preluat din ediția apărută la editura „Prietenii cărții” din București în 1995, iar varianta în limba română este cea apărută în 1969, la Editura pentru Literatură Universală, traducerea aparținând doamnei Ana Almăgeanu. Cadrul situațional al fragmentului este cel al unui bal. El reprezintă nu doar setting-ul, ci și contextul social local. Reuniune socială tipică pentru societatea vremii, balul este ocazia ideală de manifestare a strategiilor de politețe, și oferă punctul de plecare pentru evoluția ulterioară a configurației discursive de tip narativ.

J. Courtés [3], pentru a demonstra existența unor izotopii paralele generatoare de texte, dar și de interpretări, a luat ca exemplu cuvântul *bal*, mai bine zis, sensul lui; Courtés face de fapt o analiză componențială a sensului cuvântului: “Să luăm sememul *bal*. Această unitate figurativă comportă mai multe seme nucleare (...): «temporalitate» – balul este o reuniune care nu durează decât un timp (...); «spațialitate» – balul este un loc anume; «gestualitate» – acolo se dansează; «socialitate» – balul este o reuniune de persoane; «sexualitate» – în măsura în care balul implică raportul bărbat-femeie. Un discurs dat poate exploata ansamblul acestor elemente sau să rețină doar un element dintre celelalte.”

Toate aceste seme sunt exploatate în fragmentul analizat de noi, dar din perspectiva diverselor personaje, a căror psihologie ne este revelată prin intermediul autoarei-naratoare, ceea ce variază fiind gradul lor de relevanță. Caracterul temporar și cel spațial al balului par să devină niște trăsături negative, deoarece împiedică manifestarea atributelor de bază din punct de vedere social: socialitatea și, mai ales, sexualitatea. Balul este ocazia perfectă pentru a-ți găsi viitorul partener de

viață, iar mijlocul de a o face este dansul. Iată de ce, la începutul capitolului, unul dintre personaje afirmă *“to be fond of dancing was a certain step towards falling in love.”* (“a iubi dansul însemna un prim pas către a te îndrăgosti.”) Recunoaștem în replica personajului (care nu intenționează să transmită un mesaj ilocutionar indirect) ironia autoarei-naratoare; în accepțiunea generală, se stabilește o relație cauzală între acțiunea de a dansa (și, implicit, disponibilitatea de a o face) și starea de îndrăgostire.

Introducerea făcută de autoarea –naratoare, înainte de a reda dialogul direct, are scopul de a fixa cadrul situațional, și mai mult decât atât, stabilește rolurile participanților la dialog, fie ei activi sau pasivi:

Elizabeth Bennet fusese obligată să piardă două dansuri, din cauză că erau prea puțini domni; și, în acel timp, domnul Darcy se aflase destul de aproape pentru ca ea să audă, întâmplător, o conversație dintre el și domnul Bingley care venise de la dans, pentru o clipă, spre a insista pe lângă prietenul său să danseze și el.[4]

Elizabeth Bennet had been obliged, by the scarcity of gentlemen, to sit down for two dances; and during part of that time, Mr. Darcy had been standing near enough for her to overhear a conversation between him and Mr. Bingley, who came from the dance for a few minutes, to press his friend to join it. [5]

Personajele masculine, Bingley și Darcy, sunt interlocutorii, participanții activi la dialog; Elizabeth este un ascultător pasiv, un *overhearer*; deși, teoretic, ar avea posibilitatea de a interacționa verbal cu cei doi protagoniști, regulile de comportament social o împiedică să facă acest lucru; pentru a da impresia de obiectivitate și echidistanță, și autoarea-naratoare se va plasa pe aceeași poziție pasivă de martor, la fel ca și cititorii, expuși la schimbul verbal dintre protagoniști. Oricât de obiectivă ar vrea să pară autoarea-naratoare, în paragraful de mai sus ea se dovedește distantă cu personajele masculine (expresiile referențiale folosite sunt formale *Mr. Darcy, Mr. Bingley*, „domnul Darcy”, „domnul Bingley”); în același timp, se simte nuanța ironică exprimată de autoare, în legătură cu respectul și deferența manifestate automat față de bărbați la nivelul întregii societăți. Ironia ar fi fost și mai pregnant redată în traducere dacă pronumele personal din engleză *him* ar fi fost redat printr-un pronume de politețe în românește: „*Mr. Darcy_i had been standing near enough for her to overhear a conversation between him_i and Mr. Bingley, who came from the dance for a few minutes, to press his friend_i to join it.*” În românește, variantele de traducere ar fi „*domnul Darcy_i se aflase destul de aproape pentru ca ea să audă, întâmplător, o conversație dintre el_i /dumnealui_i și domnul Bingley care venise de la dans, pentru o clipă, spre a insista pe lângă prietenul său să danseze și el_i.*” Pentru a se evita repetiția supărătoare a pronumelui, ultima parte a enunțului putea fi reformulată: „*domnul Darcy_i se aflase destul de aproape pentru ca ea să audă, întâmplător, o conversație dintre dumnealui și domnul Bingley care venise de la dans, pentru o clipă, spre a insista ca pretenul său să i se alăture la dans.*” Ironia autoarei se manifestă și în modul cum face referire la personajul principal feminin, în opoziție cu referința făcută anterior la personajele masculine: nu mai este vorba de *domnișoara Elizabeth Bennet*, ci, simplu, de *Elizabeth Bennet*; în opinia noastră, autoarea are multiple intenții: ea reflectă propria afecțiune manifestată față de personaj ca prototip, viziunea îngustă a bărbaților asupra felului de a aprecia calitățile unei femei, și nu în ultimul rând, unicitatea personajului feminin, definit, prin propria personalitate, prin gesturi și fapte, dincolo de convenții sociale. Din această perspectivă, reluarea referinței prin pronumele personal de persoana a III-a singular, în românește (în engleză neexistând altă posibilitate) este deosebit de adecvată, nu numai din rațiuni de concizie, ci și stilistice.

Dialogul dintre cele două personaje masculine, Bingley și Darcy, îi plasează pe cei doi protagoniști pe poziții opuse nu numai în privința opiniei despre dans, ci, implicit, în privința posibilității găsirii unui partener de viață. Bingley se aliază tendinței generale de a defini balul prin trăsătura /+socialitate/, care include relațiile bărbat-femeie, deci trăsătura /+sexualitate/. Celelalte două seme, /+spațialitate/ și /+temporalitate/, definitorii pentru sensul cuvântului *bal*, au o valoare subsumată scopului reprezentat de primele două. Pentru Darcy, lucrurile stau exact invers.

Personajul nu împrumută ironia autoarei față de rolul social atribuit balului, devenit astfel un punct de referință în viața comunității, ci, plasează pe primul plan trăsătura [+spațialitate], în relație cu care semele [+socialitate] și [+sexualitate] devin complet irelevante. Spațiul devine o coordonată socială, care trebuie să implice prestigiul egal al participanților și recunoașterea reciprocă a unui statut înalt, chiar dincolo de sfera comunității locale.

La nivelul întregii intervenții, Bingley aplică mai întâi în subtext o strategie de intensificare a interesului față de Darcy, pentru a-i câștiga acordul. Aceasta este o strategie de politețe pozitivă care implică existența unui teritoriu comun (*common ground*). În cadrul asertării cunoștințelor comune (tema dansului la bal), Bingley aplică ceea ce Levinson numește ‚manipularea presupuzițiilor’ interlocutorului, *presupposition manipulation*. Mijloacele sunt familiaritatea adresării (cu apelativul reprezentat de numele de familie, utilizat însă cu aceleași funcții și semnificație interacțională ca prenumele) și *implicita* împărtășire a acelorași păreri în legătură cu tema în discuție: „*Come, Darcy,*” *said he,* „*I must have you dance.[...] You had much better dance.*” (în trad. „*Haide, Darcy, îi spuse, te rog vino. [...] Ai face mult mai bine să dansezi*”). Structura lingvistică aleasă în traducerea românească conține un imperativ propriu-zis, „vino”, precedat de o interjecție predicativă „haide”, și ea cu valoare imperativă, cele două forme de exprimare a autorității fiind atenuate de un adverb care are tocmai rolul de a ‚îndulci’ mesajul ilocuționar transmis: *please* ‚te rog”. El reprezintă ceea ce literatura de specialitate numește minimizator, *softener*. Subiectivitatea locutorului este clar exprimată, el fiind sursa mesajului. Strategia este una directă, manifestată explicit (*bold on record*). În varianta originală, modalul deontic *must*, capătă valoare obiectivă, exprimând necesitatea logică din punct de vedere social; locutorul este doar un agent, un mesager, transmițătorul mesajului de a acționa conform imperativelor sociale; sursa reală o reprezintă de fapt societatea în ansamblu, cea care stabilește convențiile comportamentale.

Interesul lui Bingley, care poate părea exagerat, este reiterat și amplificat în enunțul final al replicii, printr-o expresie modală sinonimă cu *must* ca valoare, *had much better*. Necesitatea obiectivă nu e exprimată imperativ, ci ca un sfat, protejând ‚fața’ (*face*) interlocutorului (Darcy), dar și al locutorului (Bingley). Minimalizarea actelor impuse interlocutorului, realizată în acest caz, e o strategie de politețe negativă subsumată maximei „Nu constrânge interlocutorul”, „Don’t coerce the hearer.” Între cele două enunțuri similare ca valoare, se intercalează unul intermediar, tot de tip direct, explicit (*bold on record*): „*I hate to see you standing about by yourself in this stupid manner.*” (în trad. „*Nu pot să sufăr să te văd stând deoparte, singur, în felul acesta stupid*”).

Bingley nu atenuază efectul de amenințare a propriei imagini sociale (*face threatening act-FTA*), dimpotrivă, folosește verbul *hate* ‚urăsc’; în același timp, nu atenuază nici efectul asupra lui Darcy: locuțiunea adverbială *in this stupid manner*, ‚în felul acesta stupid’ ilustrează strategia de politețe negativă care afirmă că un act de vorbire în defavoarea propriei imagini este o regulă generală. Din această perspectivă, enunțul iterativ din finalul intervenției, la care ne-am referit anterior, „*Nu pot să sufăr să te văd stând deoparte, singur, în felul acesta stupid*”, capătă și valoare de scuză indirectă; recunoașterea forțării de facto a interlocutorului să acționeze într-o anumită direcție transmite mesajul că dorința locutorului este tocmai de a nu face acest lucru (se aplică maxima de politețe negativă ‚comunică dorința locutorului de a nu se impune asupra interlocutorului”, „*communicate the speaker’s want to not impinge on the hearer.*”

Toate strategiile menționate anterior n-ar fi avut efectul scontat fără relația stabilită între cele două personaje, relație reflectată și prin modul de adresare: cei doi bărbați se adresează unul altuia folosind numele de familie; implicit, numele de botez este considerat ca fiind apanajul femeilor: „*Come, Darcy[...]*” „*Haide, Darcy [...]*”

Folosirea numelui de botez este probabil considerată ca un semn de slăbiciune, și de aceea restricționată practic la relațiile de prietenie dintre femei. Relația dintre personajele masculine participante la dialog este una de prietenie, dar definită ca o camaraderie similară cu cea stabilită în cadrul armatei, și nu implicând trăsătura [+intimitate]. În plus, folosirea numelui de familie se corelează cu folosirea imperativelor din enunț. Aceste considerații sunt bazate pe analiza frecvenței

unor tipuri de adresare în cadrul textului, text ce reflectă stilul de comunicare al epocii, în concordanță cu uzanțele sociale, cu specificul cultural și istoric.

Replica lui Darcy este structurată pe aceleași coordonate ca cea a lui Bingley. Strategiile de politețe sunt exprimate lingvistic prin elemente gramaticale și lexicale de marcare a modalității. Verbul auxiliar *shall*, care intră în componența formei de viitor, are aici valoare modală de tip dinamic; la forma negativă, el redă refuzul obstinat, sens accentuat de combinarea cu un cuantificator epistemic puternic- *certainly* ‚cu siguranță’: *„I certainly shall not.”* *“Nici nu mă gândesc.”* Traducătorul nu a considerat necesar să marcheze explicit printr-un pronume subiect valoarea emfatică implicită a pronumelui personal de persoana *I*; contrastul implicit Darcy-Bingley este suficient și chiar pregnant relevat prin mijloacele conjugate de exprimare a modalității. O altă modalitate de traducere care permite accentuarea valorii modale ar fi ‚refuz categoric să fac așa ceva’; colocația din română ‚refuz categoric’ corespunde semantic combinației *certainly shall* din engleză. Limbă pro-drop, româna nu exprimă de regulă pronumele subiect; exprimarea subiectului ar presupune, în cazul de mai sus, exprimarea obligatorie a unei complementive directe având propriul complement direct cu valoare de pro formă (adică reluând un fragment anterior de discurs): *„Eu refuz categoric să fac așa ceva.”* Pro forma poate fi dislocată (mutată în poziție inițială) și topicalizată (accentuată): *„Așa ceva eu refuz să fac. /Așa ceva eu nu am de gând să fac sub nici o formă.”* Menționarea subiectului exprimat prin pronume implică accentuarea lui și implicit opoziția referentului în raport cu ceilalți.

Politețea necesită ‚echilibrarea’ imaginii locutorului, astfel încât urmează o strategie de politețe pozitivă: se asertează cunoștințele comune, explicația mutând centrul conversației asupra interlocutorului (Bingley), Darcy presupunând cunoașterea aspectelor respective de către prietenul lui, Bingley: *„You know how I detest it, unless I am particularly acquainted with my partner.”* (în trad. *„Știi cât detest acest lucru, afară doar de cazul când îmi cunosc foarte bine partenera.”* În subtext, replica poate avea valoarea ilocuționară indirectă de reproș. Revenind la utilizarea pronumelor în cadrul strategiilor interacționale, opoziția implicită dintre cele două personaje se menține, în traducere putând fi folosit un pronume personal subiect explicit (*overt*), care, conform uzanțelor limbii române, să fie postpus față de verbul predicat: *„Știi cât detest eu acest lucru...”*. Strategia de susținere a cunoștințelor comune continuă cu explicațiile pe care Darcy le dă pentru a obține acordul lui Bingley. Deducțiile pragmatice sunt dublate de exprimări explicite:

„afară doar de cazul când îmi cunosc foarte bine partenera” → p₁ ‚aici nu există o potențială parteneră” (presupoziție pragmatică)

„Într-o adunare ca aceasta mi-ar fi insuportabil.” / „At such an assembly as this, it would be insupportable” dublează presupoziția p₁

„Surorile tale sunt angajate” / „Your sisters are engaged” → p₂ ‚erau singurele pe care le cunoșteam”

→ p₁ ‚aici nu există o potențială parteneră”

Continuarea enunțului început dublează explicit presupoziția p₁: *„and there is not another woman in the room, whom it would not be a punishment to me to stand up with.”* *„și în tot salonul nu există o altă femeie cu care să pot dansa, fără să însemne o pedeapsă pentru mine.”*

Enunțul *„Într-o adunare ca aceasta mi-ar fi insuportabil”* *„At such an assembly as this, it would be insupportable”* este menit să confere obiectivitate atitudinii lui Darcy. Oricine, cu discernământ și conștiință de sine, ar fi avut aceeași părere ca el. Dacă în textul original obiectivarea se realizează lexical printr-o expresie impersonală și menționarea subiectului-locutor este total evitată, în traducere implicarea subiectivității locutorului se menține prin folosirea pronumelui personal în dativ *mi-*. Conotația semantică este ușor diferită față de textul original, dar credem noi, mai apropiată de intenția critică, chiar dacă mascată, a autoarei-naratoare. Excluderea oricărei subiectivități la nivel lexical ar fi însemnat folosirea în română a unui pronume nehotărât cu valoare generică: *„Într-o adunare ca aceasta ar fi insuportabil pentru oricine.”*

Exprimarea directă și explicită (*bold on record*) a lui Darcy are efecte negative asupra imaginii lui Bingley, calificându-i, implicit, intervenția ca inadecvată. Lingvistic, apare o redundanța semantică realizată prin cuvinte aparținând aceluiași câmp semantic: *detest* ‚detest’, *insupportable* ‚insuportabil’, *punishment* ‚pedeapsă’.

În replică, Bingley încearcă o strategie bazată în continuare pe asertarea cunoștințelor comune; evită dezacordul, folosind exprimări vagi (*hedging expressions*), mai precis, un modal mai puțin intens, *would*; totodată, apare locuțiunea cu valoare incidentă (*parenthetical expression*) „for a kingdom” (în trad. „pentru nimic în lume”), ca marcator al temei interpersonale, cu rol de intensificare a conținutului propozițional (și implicit a modalului), scopul final fiind persuadarea interlocutorului. În textul original, verbul modal *would* este, în opinia noastră, mai puternic decât varianta din traducere; el exprimă un refuz clar, în vreme ce modalul folosit în traducere la condițional-optativ, combină valorile dinamice de incapacitate și refuz (*negative volition*): „*I would not be so fastidious as you are,*” cried Bingley, „for a kingdom!” „*N-aș putea fi atât de mofturos ca tine,* exclamă Bingley, *pentru nimic în lume!*” Opoziția dintre cele două personaje este marcată și la nivel pronominal, mai ales în engleză, unde folosirea pronomelui subiect era oricum obligatorie. În română, considerăm oportună exprimarea subiectului pronominal, care intră în corelație cu adjectivul posesiv *my* (*honour*) din enunțul următor, și amândouă în opoziție cu pronumele *you*. *You are* ca referent imediat pe Darcy, (din perspectiva locutorului Bingley), dar și referință generică (toți cei cu trăsături similare lui Darcy, din perspectiva autoarei-naratoare, prin prisma căreia cititorul percepe, de fapt, dialogul).

Sintagma „*Upon my honour*” („pe cuvântul meu”), ca structură cu rol interpersonal, poate fi considerată un exemplu de ilustrare a maximei de politețe „afirmă cunoștințele comune” „*claim common ground*”, mai precis, de ilustrare a strategiei folosește marcatori ai identității de grup „*use in-group identity markers*”; identitatea de grup la care face referință Bingley, este cea a gentlemenilor, pe care cuvântul dat, onoarea- practic, faptul că acționau întotdeauna așa cum cereau uzanțele în materie de comportament-, îi defineau ca identitate socială. Sigur că, în timp, expresia și-a pierdut conținutul propozițional, și chiar în intervenția lui Bingley, valoarea interacțională ar putea rămâne singurul atribut al expresiei: ea accentuează conținutul propozițional al enunțului și marchează un act de vorbire cu efect negativ pentru imaginea lui Bingley, care își manifestă nestăpânita revoltă față de atitudinea prietenului său. Expresia devine un marcator al raporturilor interpersonale; ca strategie de politețe este un exemplu de exprimare a solidarității de grup prin folosirea a ceea ce Levinson numea ‚limbaj de grup’, *in-group language*. Am putea adăuga că, dincolo de apartenența comună a interlocutorilor la o categorie socială, cea a gentlemenilor, expresia „*Upon my honour*” îl definește pe Bingley ca profil psihologic; el demonstrează o oarecare lipsă de maturitate, este prea impetuos în exprimarea emoțiilor pentru a observa că folosește o expresie prea ‚serioasă’ pentru situația dată. Bingley continuă intervenția încadrându-se în maxima de politețe pozitivă „transmite că interlocutorii sunt cooperanți” „convey that S and H are cooperators”; implicit, Bingley îi propune lui Darcy să danseze cu una din fetele de la bal; strategia lui este să nu-l contrazică direct pe Darcy, ci să îi facă o ofertă indirectă, încercând să-l convingă de faptul că, în cazul fetelor, trăsătura [+drăgălășenie] poate compensa trăsătura [- cunoaștere]: „*Upon my honour, I never met with so many pleasant girls in my life, as I have this evening; and there are several of them you see uncommonly pretty.*” (în trad. „Pe cuvântul meu, n-am întâlnit în viața mea atâtea fete drăguțe ca în seara asta; și câteva dintre ele, vezi, sunt neobișnuit de frumoase”). Subiectivitatea lui Bingley, mult mai emotiv decât prietenul său, este redundant marcată lingvistic în engleză, fără însă a se simți vreun efect supărător: adjectivul posesiv de persoana I apare de două ori, la fel ca și pronumele subiect de persoana I: *my honour*, *I never met*, *my life*, *as I have this evening*. În traducerea românească, adjectivele posesive sunt suficiente pentru a marca, chiar și emfatic, caracterul subiectiv și implicarea emoțională: *pe cuvântul meu*, *în viața mea*; folosirea pronomelor subiect ar fi fost supărătoare în economia frazei.

Ca strategie de asertare a cunoștințelor comune, Bingley pune accent pe o calitate presupus apreciată de Darcy la femei, aceea de a avea un comportament desăvârșit în societate: de aceea el

folosește adjectivul *pleasant* ‚plăcut’, cu valori semantice foarte largi, căruia traducătorul i-a asociat în românește corespondentul *drăguțe*, semele comune celor două cuvinte fiind, în acest context, /+care face o impresie plăcută/, /+care creează bună dispoziție/; fetele făceau impresie prin faptul că erau o companie deconectantă, de fapt, trăsătura întregului cadru situațional fiind /+entertaining/, dar, în primul rând, erau apreciate pentru calitățile fizice, care compensau, cel puțin în viziunea lui Bingley, eventualele defecte: „*several of them you see uncommonly pretty*” (în trad. „*câteva dintre ele, vezi, sunt neobișnuit de frumoase*”).

Structura *you see* nu este separată prin virgule de propoziția principală pentru a putea funcționa ca o expresie parentetică (*parenthetical clause*) cu rol modal de marcarea a evidențialității [6]; ca urmare, poate fi interpretată, nu ca în traducerea la care ne raportăm -, „*câteva dintre ele, vezi, sunt neobișnuit de frumoase*”-, ci ca o propoziție atributivă, care reprezintă o strategie de politețe negativă, menită să comunice intenția locutorului de a nu-și impune voința: pronumele personal *you* exprimă o impersonalizare, are valoare generică, oricare din bărbații prezenți ar fi avut o părere similară cu cea a lui Bingley: „*there are several of them you see uncommonly pretty*.”

În replică, Darcy operează pentru o schimbare a centrului deictic al persoanei, *personal-center switch*, folosind același pronume personal de persoana a II-a singular cu valoare emfatică; el exprimă o exagerare care înseamnă, în fapt, refuzul ofertei (*overstatement*): „*You are dancing with the only handsome girl in the room,*” said Mr. Darcy, looking at the eldest Miss Bennet.” (în trad. „*Tu dansezi cu singura fată frumoasă din această încăpere, spuse domnul Darcy, privind-o pe cea mai mare dintre domnișoarele Bennet.*”)

În replică, Bingley își exprimă acordul, această strategie de politețe pozitivă fiind concretizată lingvistic printr-o propoziție exclamativă și o interjecție care să intensifice impresia: „*Oh! She is the most beautiful creature I ever beheld!*” (în trad. „*Oh! Este făptura cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată!*). Se continuă cu reluarea ofertei, în cadrul negocierii temei, conform strategiei de susținere a cunoștințelor comune prin care se presupune că locutorul e conștient de dorințele și atitudinile interlocutorului „știu care sunt pretențiile tale de la o parteneră de dans”; ca urmare, Bingley continuă aparent în dezacord cu presupuziția anterioară, făcându-i lui Darcy o propunere pe care o crede acceptabilă: „*But there is one of her sisters sitting down just behind you, who is very pretty, and I dare say, very agreeable.*” (“*Este însă colo, chiar în spatele tău, una dintre surorile ei care-i foarte drăguță și, cred, foarte plăcută.*”)

În acest punct al conversației, prevalează înțelegerea punctului de vedere al lui Darcy, atragerea atenției asupra lui Elizabeth ilustrând perfect maxima de politețe „îndeplinește o anumită dorință a interlocutorului” „fulfil H’s want for some X.” Strategia generală pentru a realiza acest scop este, în opinia lui Levinson, acordarea unor ‘daruri’, a unor recompense interlocutorului, fie că este vorba de bunuri concrete, fie de cooperare, înțelegere, simpatie etc. Bingley se manifestă cooperant pe tot parcursul dialogului, simpatia lui pentru prietenul său Darcy este evidentă. Bingley insistă pe elementele de deixis spațial, tot din rațiuni de politețe; pentru a nu-și contrazice direct prietenul, pune atitudinea lui pe seama unui motiv obiectiv – neobservarea cu suficientă atenție a participanților la bal: „*there [...] just behind you*” “*colo, chiar în spatele tău*”) Oferta implicită, e marcată în traducere de un modalizator epistemic slab, *cred*; textul original conține și el un modal (*I dare say*) care să reducă nuanța de politețe negativă reprezentată de conținutul propozițional al replicii, mai ales că apare un dezacord cu replica anterioară, dezacord marcat de conjuncția adversativă *but* ‚dar’. Expresia englezească *I dare say* are un caracter subiectiv mai accentuat decât varianta din traducere, *cred*, și, în plus, oferă posibilitatea de a exprima voința locutorului sub aparența modestiei menite să câștige aprobarea interlocutorului. Considerăm că varianta folosită de traducător reduce prea mult nuanța modală a expresiei englezești. Menționarea pronumelui subiect în română, asociată cu o intonație care să accentueze deopotrivă modalizatorul *cred* și subiectul postpus, ar fi reflectat mai bine intențiile autoarei: (“*Este însă colo, chiar în spatele tău, una dintre surorile ei care-i foarte drăguță și, cred eu, foarte plăcută.*” Propoziția incidentă *cred eu* poate fi plasată la sfârșitul enunțului, poziția ei mediană în enunț nefiind una tipică: “*Este însă colo, chiar în spatele tău, una dintre surorile ei care-i foarte drăguță și, foarte plăcută, cred eu.*”

Finalul replicii reprezintă un nou stadiu în negocierea temei; oferta lui Bingley este reluată explicit, strategia aleasă fiind una directă: “ *Do let me ask my partner to introduce you.* ” (în trad. „*Te rog dă-mi voie să-i cer parteneriei mele să i te prezinte*”).

Imperativul accentuat *do let* permite interpretarea și traducerea verbului auxiliar *let* ca verb principal, exprimând valoarea deontică de permisiune; imperativul este o manifestare a ceea ce Levinson numea „impersonalizarea locutorului și a interlocutorului” „impersonalization of S and H”, ca strategie de politețe negativă. Traducerea combină imperativul cu minimizatorul *te rog*; având în vedere relațiile de intimitate dintre Bingley și Darcy, scopul lui Bingley este să minimizeze efectul a ceea ce-i impune interlocutorului, acordându-i, în același timp, deferența cuvenită. Din nou, maxima aplicată aici este „nu forța interlocutorul” „don’t coerce the hearer”. Dorința sinceră a lui Bingley de a se implica și de a schimba atitudinea prietenului său e redată prin marcatori pronominali ai subiectivității, pronumele personal în acuzativ și adjectivul posesiv: „*let me ask my partner*” „*te rog dă-mi voie să-i cer parteneriei mele[...]*”.

Intervenția lui Darcy e structurată pe mai multe niveluri: el începe cu un dezacord implicit, redat prin strategii de politețe negativă care să nu-l ofenseze direct pe Bingley; lingvistic, enunțul conține o interogație; Darcy se preface că nu știe despre ce domnișoară este vorba; maxima aplicată este „nu presupune, pleacă de la premisa că...” „don’t presume, assume”: „*Which do you mean?*” „*Despre care vorbești?*”

Urmează un pseudo-acord, „*e acceptabilă*” „*she is tolerable*”; epitetul are un caracter voit obiectiv, se referă implicit la opinia oricărui alt bărbat în afară de el, pentru că urmează o strategie de exprimare directă, explicită: „*not handsome enough to tempt me*” (în trad. *E acceptabilă, dar nu destul de frumoasă ca să mă tenteze pe mine*). Darcy face prin această intervenție un act de vorbire care-l defavorizează, se disociază explicit de grupul celorlalți bărbați prezenți la bal, inclusiv de Bingley, abordând o atitudine de superioritate. Pronumele personal în acuzativ *me* ‚pe mine’, cu valoare emfatică, subliniază și în textul original și în traducere delimitarea personajului, ca identitate socială și psihologică, de ceilalți participanți la bal. Identitatea socială este accentuată mai pregnant, dat fiind că lui Darcy i se pare că exprimă părerea tuturor bărbaților de același nivel cu el: femeia poate compensa lipsa aceluiași statut social cu al bărbatului prin niște calități fizice ieșite din comun, calități pe care el nu le regăsește, cel puțin deocamdată, la Elizabeth. Referențial, Darcy se face exponentul unei categorii care, după părerea lui, ar trebui să includă toți gentlemen-ii adevărați; toți ar trebui să gândească la fel ca el în privința alegerii partenerelor. Implicit, îl include și pe Bingley în această categorie, odată ce îl consideră singurul îndreptățit să fie laudativ în legătură cu partenera lui. Folosirea pronumelui personal emfatic *you* ‚tu’, subliniază unicitatea și subiectivitatea poziției lui Bingley; părerea lui Bingley, împărtășită și de Darcy în legătură cu Jane, devine o generalizare exagerată, chiar dacă privește doar o parte din tinerele de la bal: „*You are dancing with the only handsome girl in the room,*” *said Mr. Darcy, looking at the eldest Miss Bennet.*” (în trad. „*Tu dansezi cu singura fată frumoasă din această încăpere.[...]*”

Următorul enunț al replicii, „*and I am in no humour at present to give consequence to young ladies who are slighted by other men.*” (în trad. „*și, în momentul de față, nu am poftă să dau atenție tinerelor domnișoare neglijate de alți bărbați.*”), reflectă o strategie indirectă, realizată prin ironie și ambiguitate. Ironia se manifestă prin faptul că Darcy dovedește că a observat foarte bine participanții la bal, numărul lor, și motivul pentru care unele domnișoare nu aveau la un moment dat parteneri de dans. Ambiguitatea constă în sensul termenului *neglijate*; acest termen, ales în traducere, poate avea sau nu trăsătura /+intenționalitate/; ironia și ambiguitatea conduc spre o generalizare exagerată: dacă o domnișoară nu are un partener de dans, acest lucru se datorează automat defectelor ei. Replica este elocventă pentru conturarea identității psihologice a lui Darcy: el se disociază singur de categoria gentlemenilor, pe care o definea anterior în subtext, sub raportul exigențelor față de sexul opus; consideră că are suficiente atuuri, conferite de rangul social, pentru a sfida regulile de comportament social care se impun într-o situație ca cea de față. Starea lui de spirit devine supremul criteriu care dictează tipul de comportament. În ciuda superiorității de gândire afișate, Darcy se dovedește îngrădit de prejudecăți, deși se consideră deasupra lor.

Ultimul enunț al replicii, „*You had better return to your partner and enjoy her smiles, for you are wasting your time with me.*” „*Ai face mai bine să te întorci la partenera ta, să te bucuri de zâmbetele ei, deoarece cu mine îți pierzi timpul.*”, este un exemplu de act de vorbire cu efect negativ pentru imagine, atât pentru locutor, cât și pentru interlocutor. Considerăm că se manifestă în paralel două strategii, parte din două maxime diferite. Maxima de politețe pozitivă, ce implică manifestarea cunoștințelor comune (*claim common ground*), e exprimată mai mult implicit; prima parte a intervenției, („*You had better return to your partner and enjoy her smiles,*”) „*Ai face mai bine să te întorci la partenera ta, să te bucuri de zâmbetele ei*” presupune capacitatea lui Bingley de a trece peste atitudinea prietenului său; cuvintele lui Darcy presupun cunoașterea valorilor și a felului de a fi al lui Bingley. Pentru Darcy, enunțul are efect negativ, pentru că îi impune lui Bingley încheierea convorbirii, și a negocierii temei. Totuși, el minimizează efectul coercitiv al mesajului său, folosind o expresie modală, *had better*, ‚ai face mai bine’, cu nuanță de obiectivare; ultima parte a enunțului este un exemplu clar de politețe directă explicită și dublează valoarea ilocutionară a primei părți: *for you are wasting your time with me*” „*deoarece cu mine îți pierzi timpul.*” Refuzul ofertei e direct și chiar lipsit de deferență. Pentru interlocutorul Bingley enunțul este un exemplu de efect negativ asupra imaginii, deoarece implică faptul că standardele lui Bingley sunt mai prejos decât cele ale lui Darcy, și, deci, nu poate aprecia situația la justa valoare și nici nu poate fi imparțial în judecarea caracterelor (ale femeilor prezente sau al lui Darcy); prin firea lui, Bingley are tendința de a se lăsa impresionat ușor și de găsi scuze pentru oricine. Din această perspectivă, intervenția lui Darcy poate căpăta o nuanță ironică față de Bingley, dar și un ton pesimist în legătură cu propria persoană și, implicit, cu ceilalți.

La nivel narativ, întreaga intervenție are o valoare ironică din perspectiva autoarei-naratoare care, în subtext, critică indirect atitudinea lui Darcy devenit exponentul unei întregi categorii. Referința pronumelui *me* devine generică pentru autoarea-naratoare, și implicit, pentru cititori. Prin extensie, și pronumele *you* capătă aceeași valoare de generalizare; ironia lui Darcy se datorează tocmai convingerii lui că majoritatea bărbaților au tendința de a se lăsa „înșelați” de aparența tinerelor domnișoare, făcând concesii nepermise de la principiile lor. Dat fiind că în limba română, limbă pro-drop, nu este necesară exprimarea pronumelor subiecte, dacă nu au valoare emfatică, nici în acest caz traducătorul nu a considerat oportun să facă acest lucru; totuși, în engleză, pronumele personal de persoana a II-a este dublat de adjectivul posesiv corespunzător, de două ori în cursul aceleiași replici; pe de o parte, acest lucru nu putea fi evitat, luând în considerare sintaxa engleză, pe de altă parte, nu se poate nega o anumită valoare emfatică la nivelul întregii replici: „*You had better return to your partner and enjoy her smiles,*”)/ „*Ai face mai bine să te întorci la partenera ta*”; „*you are wasting your time*”/ „*deoarece cu mine îți pierzi timpul*”. În traducere, s-ar fi putut introduce la începutul replicii un pronume subiect explicit, fără a risca exagerarea poziției de putere pe care o adoptă de fapt Darcy față de Bingley: „***Tu** ai face mai bine să te întorci la partenera ta deoarece cu mine îți pierzi timpul*”.

Concluzii

Studierea contrastivă a valorilor pragmatice ale pronumelor personale nu se poate face în afara strategiilor generale de politețe aplicate în cadrul unui schimb verbal și în strânsă conexiune, în primul rând, cu valorile tuturor expresiilor referențiale, dar și cu modalizatorii și expresiile parentetice.

Considerațiile rezultate în urma analizei textului sunt bazate pe conținutul semantic al structurilor lingvistice, dar și pe conotațiile dobândite de acestea în concordanță cu uzanțele sociale și registrul abordat, cu specificul contextului istoric și cultural.

Bibliografie:

1. Levinson, S. C., Brown, P., *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.

2. Stockwell, P., *Cognitive Poetics*, London, Routledge, 2002, p. 44.
3. Courtés, J., *Sémiotique narrative et discursive*, Editura Hachette, Paris, 1993, p. 89.
4. Austen, J., *Mîndrie și prejudecată*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, pp. 25-26.
5. Austen, J., *Pride and Prejudice*, vol.I, Editura Prietenii Cărții, București, 1995, pp. 15-16.
6. Palmer, F., *Mood and Modality*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, pp.35-52.